

Іванна Нелуп

студентка 1 курсу юридичного факультету
Національного університету біоресурсів і
природокористування України

Деякі питання спадкування за заповітом у Стародавньому Римі*

Спадкування за заповітом є вагомим видом спадкування права у Стародавньому Римі і воно пройшло багатовікові етапи свого розвитку. Існувала необхідність зафіксувати за спадкоємцем право отримання накопичених матеріальних благ своїх кровних родичів для подальшого їх використання на свою користь чи на користь своїх близьких, та матеріального їх забезпечення на випадок смерті годувальника.

Глиbokі історичні корені спадкування зумовлюють потребу докладного вивчення історії розвитку та становлення основних інститутів спадкового права, ознайомлення із досягненнями цивілістичної доктрини і практики минулих років. Ще К. Маркс зазначав, що право спадкування має соціальне значення лише остільки, оскільки воно залишає за спадкоємцем те право за допомогою своєї власності привласнювати продукти чужої праці. [1, 13]

Історія розвитку спадкового права показує, що чим більше суспільство розвивається, чим більше уваги приділяється правам та свободам людини, чим більше людина сприймається як особа, яка може вільно розпоряджатися своїми правами та обов'язками, тим більшого значення набуває спадкове право і цілому та спадкування за заповітом. [1, 20]

Ульпіан зазначав: «Заповіт — це правомірне виявлення волі, зроблене урочисто для того, щоб воно діяло після нашої смерті». Заповітом у римському праві вважалось не будь-яке розпорядження особи на випадок смерті, а лише те, що містить призначення спадкоємця. За класичним правом вимагалось, щоб таке призначення було зроблено на початку заповіту. Якщо в розпорядженні, зробленому на випадок смерті, є навіть вичерпні вказівки, кому і в яких частках має перейти майно після смерті даної особи, але ніхто не вказаний у цьому розпорядженні спадкоємцем (нікому не дано ім'я спадкоємця), заповіт вважався недійсним. Спочатку вимагалось призначення спадкоємців в урочистій обстановці, а з 339 р. — у будь-яких формах. [2, с. 203-204]

Припускають, що спадкування за законом виникло раніше спадкування за заповітом. Проте в класичному праві останнє настільки зміцнилося, що стало переважною формою спадкування. До цього періоду на руїнах колективної власності римської сім'ї утвердилася повна свобода заповіту. Заповіт — це розпорядження власника своїм майном на випадок смерті. У римській класичній сім'ї єдиним і повновладним власником її майна

* Наукова керівниця – *Юлія Канарик*, доцентка кафедри цивільного та господарського права Національного університету біоресурсів і природокористування України

був домовладика, і тільки він міг ним розпоряджатися, зокрема, на випадок смерті вказати, кому має перейти після смерті майно, в яких частках, в якому порядку тощо. Отже, заповіт — це одностороннє волевиявлення, на підставі якого можуть виникнути права та обов'язки у спадкоємців. Це односторонній правочин, який може реалізовуватися лише за умови, що особи, визначені як спадкоємці, також виявлять свою волю на прийняття спадщини. Виявлення згоди після смерті заповідача є самостійним, незалежним від заповіту волевиявленням, що відрізняє ці відносини від договірних. При заповіті немає двостороннього та одночасного волевиявлення, яке вимагається при укладенні договорів, оскільки заповідача вже немає серед живих. Тому заповіт не можна визнати договором, хоча тут і має місце виявлення волі як з боку заповідача, так і з боку його спадкоємців. Заповідач може в будь-який час скасувати або змінити своє розпорядження, чого не можна зробити в договірних відносинах. Це також вказує на односторонній характер заповіту. [3, с. 436-437]

Щоб заповіт був дійсним, необхідна була наявність таких умов, як правоздатність спадкодавця здійснити заповіт. Правоздатними особами були лише римські громадяни і лише особа свого права. Неправоздатними здійснити заповіт були підвладні, раби, переїзники, потерпілі, віровідступники і деякі еретики, неповнолітні, марнотратники, душевнохворі, за винятком світлих проміжків, глухонімі від народження, тимчасово хворі, нездатні висловити свою волю; форма заповіту. Спадкування за заповітом з'явилося пізніше, ніж спадкування за законом. Але з давніх часів треба було вже додержувати певної форми. Римський юрист Гай вказує, що стародавнє римське право знало два види заповітів, які здійснювалися публічно: на народних зборах — вибори будуть викликати по куріях, під головуванням понтифікса (коміції скликали для цієї мети двічі на рік — 24 березня і 24 травня); перед фронтом армії, тобто перед тим же народом. Через багато років після видання Законів XII таблиць з'явився приватний заповіт, який здійснювався через манципацію: заповідач передавав все своє майно певній довірній особі, яка брала на себе обов'язок виконувати розпорядження заповідача. Ці усні розпорядження називалися нункупаціями і приєднувалися до манципації. Відносини між заповідачем і третьою особою засновувалися на довірі і мали той же характер, що й фідуція. Пізніше нункупації, в яких детально викладались окремі положення, були замінені загальною формулою. [4, 121-122]

Отже, можемо зробити висновок про те, який вагомий внесок зробило спадкове право за заповітом на суспільні відносини у Стародавньому Римі. Цей вид спадкового права став також і захистом можливості кровного родича на право отримання спадщини. Було створено один із важливих важелів регулювання захисту прав власності. Не можемо не згадати той факт, що римське право суттєво вплинуло на правові системи країн Європи та стало основним прикладом для формування не одним поколінням юристів своїх думок та відповідно державотворення.

Література

1. Курило Т.В., Студент М.М. Інститут спадкування за заповітом: становлення та правова еволюція, *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2010. №2. С. 12-20
2. Основи римського приватного права: Підручник. В.І. Борисова, Л.М. Баранова, М.В. Домашенко та ін.; За заг. ред. В.І. Борисової та Л.М. Баранової. Харків: Право, 2008. 224 с.
3. Підпригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право : підруч. 2-ге вид. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 528 с.
4. Р. А. Калюжний, Ю. В. Ящуринський. Основи римського приватного права: курс лекцій. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. 184 с.

Юридичний факультет Національного університету
біоресурсів і природокористування України
Інститут права Львівського державного університету
внутрішніх справ
Юридичний факультет Запорізького національного
університету
Юридичний факультет Сумського Національного
аграрного університету
Студентський науковий гурток «Клуб юних теоретиків»

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

учасників

ХVІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО- ПРАКТИЧНОЇ ОНЛАЙН-КОНФЕРЕНЦІЇ «ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ ОЧИМА МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ»

17 жовтня 2024 р.

м. Київ

УДК: 340:167.1:378.2

**Матеріали XVIII Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції
«Проблеми юридичної науки очима молодих науковців»**

П.78

**Проблеми юридичної науки очима молодих науковців : зб. наук. пр. XVIII Всеукр.
наук.-практ. онлайн-конф. (м. Київ, 17 жовтня 2024 р.) / Укладачка: Віра Качур. К.,
2024. 420 с.**

У збірнику подані наукові здобутки учасників, що присвячені
проблемам юридичної науки.

Усі матеріали подаються в авторській редакції.

**За зміст наукових матеріалів відповідальність несуть їх автори та
наукові керівники**